1. 6. 2007

ID: 48315

Spor o aktiva a pasiva dědictví

V případě, kdy usnesení, kterým byl účastník (dědic) v řízení o dědictví odkázán k podání žaloby, nesplňuje požadavky vymezené ustanovením § 175k odst. 2 o.s.ř., a žalobce podá žalobu v souladu s takovým usnesením, je na soudu, který o žalobě rozhoduje, aby žalobce poučil rovněž o náležitostech řádné žaloby ve smyslu ustanovení § 175k odst. 2 o.s.ř. Podá-li účastník (dědic), v průběhu řízení o dědictví, žalobu, kterou se domáhá určení dědického práva, případně sporné skutečnosti nebo sporné právní otázky významné pro určení jeho dědického práva, aniž by k podání takové žaloby byl soudem v dědickém řízení vyzván, musí vždy tvrdit a prokazovat skutečnosti, z nichž vyplývá, že má na požadovaném určení naléhavý právní zájem; tedy i v případě žaloby, jež by jinak splňovala náležitosti žaloby ve smyslu ustanovení § 175k odst. 2 o.s.ř.

(Rozsudek Nejvyššího soudu České republiky sp.zn. 21 Cdo 2561/2006, ze dne 28.3.2007)

Nejvyšší soud České republiky rozhodl ve věci žalobců a) B. Z., a b) J. M., zastoupeného advokátkou, proti žalovaným 1) F. H., a 2) J. H., oběma zastoupeným advokátem, o určení neplatnosti závěti, vedené u Okresního soudu v Karlových Varech pod sp. zn. 14 C 41/95, o dovolání žalobce b) proti rozsudku Krajského soudu v Plzni ze dne 3. října 2005, č.j. 10 Co 82/2005-500, tak, že rozsudek krajského soudu se zrušuje a věc se vrací Krajskému soudu v Plzni k dalšímu řízení.

Z odůvodnění :

Žalobci se žalobou podanou u Okresního soudu v Karlových Varech dne 24.2.1995 domáhali určení, že závěti V. M., ze dne 13.8.1994 a ze dne 4.10.1994 jsou neplatné. Uvedli, že V. M. byl jejich bratr; že „zanechal dvě závěti, a to ze dne 13.8.1994 a ze dne 4.10.1994“; že „k úmrtí došlo udušením z oběšení vlivem pravděpodobně sebevražedného jednání zemřelého V. M.“; že „zůstavitel odkázal veškerou pozůstalost společně oběma žalovaným“; že „mají důvodné pochybnosti o platnosti právního úkonu zůstavitele, a to s ohledem na jeho duševní stav“; že „zůstavitel již od dětství, a to v důsledku vyskytnuvší se duševní poruchy u jejich matky – M. M., trpěl potížemi psychického rázu“; že „si od mládí naříkal na silné bolesti hlavy, nespavost a motolici“; že „byl stále vážně nemocen“; že „byl samotářský typ, který nebyl způsobilý k životu ve společnosti a této nepřizpůsobivý“; že „po smrti jejich bratra F. M. se jeho zdravotní stav, a to zejména duševní stránka, značným způsobem zhoršil“; že „požíval nadměrné množství léků a posléze i drogy (zejména morfium)“; že se „několikrát pokusil o sebevraždu“; že „jej několikrát našli, když byl ve stavu, kdy byl pod silným vlivem návykových látek – prášky a drogy, kdy nevnímal okolní svět a nejevil žádné známky života“; že „třikrát byl po sebevražedném pokusu hospitalizován v psychiatrické léčebně“; že „ošetřujícím lékařem MUDr. P. K. byl označen za osobu psychastenickou“; že „pro svůj duševní stav byl i osobou snadno ovlivnitelnou ze stran třetích osob, s výjimkou členů jeho rodiny“; že „mají důvodné pochybnosti o tom, že vlivem jednání žalovaných byl zůstavitel směrován k sepisu citovaných závětí“; že „sám již byl několik měsíců před smrtí ve stavu, kdy jen ztěží rozpoznával důsledky svého jednání“; že „zůstavitel jednal v duševní poruše, která jej činila k tomuto napadenému právnímu úkonu neschopným“ a že proto „učiněné právní úkony, a to závěť ze dne 13.8.1994 a závěť ze dne 4.10.1994, jsou absolutně neplatné“.

Okresní soud v Karlových Varech rozsudkem ze dne 29.6.1999, č.j. 14 C 41/95-251, žalobu zamítl a rozhodl, že žádný z účastníků nemá „nárok“ na náhradu nákladů řízení. Vycházel ze závěru, že „napadené závěti zůstavitele V. M., datované 13.8.1994 a 4.10.1994, splňují všechny nutné zákonem předpokládané náležitosti ve smyslu ust. § 476 a 476a občanského zákoníku“; že „závěti byly sepsány vlastní rukou zůstavitele, vlastní rukou zůstavitele podepsány, datovány dnem, měsícem a rokem, sepsány byly za života zůstavitele a pořízeno bylo celým majetkem zůstavitele“; že „z hlediska formální stránky se jedná o bezvadné právní úkony“; že „ve smyslu ust. § 480 odst. 1 občanského zákoníku, platnou závětí pozdější, tj. ze dne 4.10.1994, byla závěť ze dne 13.8.1994 zrušena, neboť tuto zcela obsahově překrývá“; že „zůstavitel měl v době pořizování závětí zachovány jak schopnosti rozpoznávací, tj. byl schopen posoudit následky svého jednání, tak schopnost ovládací, tj. byl schopen své jednání ovládnout“; že „zůstavitel nejednal v duševní poruše“; že „u zůstavitele nebyly patrné poruchy myšlení“; že „předmětné závěti

vyjadřují skutečnou nedeformovanou vůli zůstavitele pořídit majetkem pro případ smrti“; že „tvrzení žalobců ohledně zaviněné smrti zůstavitele žalovanými jsou toliko tvrzeními“; že „jediným oprávněným k rozhodnutí o vině je soud, nikoliv však soud rozhodující v dané věci, nýbrž soud trestní, jehož případným výrokem by byl soud podepsaný vázán“; že „trestní stíhání žalovaných, v souvislosti s úmrtím zůstavitele, nebylo ani zahájeno“; že „soud proto neshledal důvod pro přerušení řízení z důvodu existence předběžné otázky, kterou by nemohl v řízení samém sám řešit“; že „naléhavý právní zájem žalobců na určení neplatnosti předmětných závětí je dán v postavení žalobců, jakožto zákonných dědiců ve smyslu ust. § 475 o.z., když tito jsou sourozenci zůstavitele a v případě neplatnosti předmětných závětí by byli ve smyslu ust. § 461 o.z. povoláni k dědění ze zákona ve třetí dědické skupině“.

K odvolání žalobce b) Krajský soud v Plzni usnesením ze dne 14.12.1999, č.j. 10 Co 1142/99-289, rozsudek soudu prvního stupně zrušil a věc mu vrátil k dalšímu řízení. Dospěl k závěru, že „v rodinné anamnéze žalobců je evidována psychická zátěž předků i sourozenců“; že „soud prvního stupně se nezabýval tím, zda jsou splněny zákonné podmínky k tomu, že v řízení nebyl zastoupen ten, kdo v řízení musel být zastoupen“ a uložil soudu prvního stupně „přezkoumat způsobilost k právním úkonům žalobce b)“.

Okresní soud v Sokolově usnesením ze dne 11.2.2004, č.j. 13 Nc 801/2000-64, zastavil řízení o zbavení J. M. způsobilosti k právním úkonům. Dospěl k závěru, že „nejsou splněny podmínky ustanovení § 10 obč. zák., neboť nebylo osvědčeno, že by vyšetřovaný trpěl duševní poruchou (a to nikoliv jen přechodnou), nebo že by nadměrně požíval alkoholické nápoje nebo omamné prostředky či jedy“.

Okresní soud v Karlových Varech poté rozsudkem ze dne 28.4.2004, č.j. 14 C 41/95-386, žalobu zamítl a rozhodl, že žádný z účastníků nemá právo na náhradu nákladů řízení a že žalobci jsou povinni „rukou společnou a nerozdílnou“ zaplatit České republice na účet Okresního soudu v Karlových Varech na nákladech řízení částku 565,- Kč. Vycházel ze závěru, že „V. M. sepsal vlastnoručně dne 13.8.1994 závěť, kterou pro případ úmrtí předal všechnu pozůstalost žalovaným a že závěť je vlastnoručně podepsána“; že „zůstavitel dne 4.10.1994 sepsal závěť, ve které odkázal veškerou pozůstalost pro případ úmrtí žalovaným“ a že „tato závěť je opět podepsána vlastní rukou V. M.“; že „dne 6.10.1994 zůstavitel zemřel, přičemž příčinou smrti bylo udušení z oběšení“; že „žalobkyně a) se se zůstavitelem nestýkala od roku 1991“; že „žalobce b) se se zůstavitelem nestýkal od 4.4.1994, kdy mezi nimi došlo ke konfliktu“; že „v době sepisu závěti nebyl zůstavitel pod vlivem omamných látek či prášků a nebylo prokázáno, že by bral nějaké drogy“; že „po smrti bratra F. M. vrátil ošetřující lékařce MUDr. B. M. morfium po bratrovi“; že „zůstavitel měl v době sepisu předmětných závětí zachovány schopnosti rozpoznávací a ovládací“; že „jeho duševní stav nebyl takový, že by mu nedovolil svobodně vyjádřit svou poslední vůli“; že „žádná z jeho psychických funkcí nebyla narušena tak, aby znemožňovala kontakt zůstavitele s realitou a pohyb v sociálním prostředí ve smyslu zodpovědnosti za chování a činy“; že „napadené závěti zůstavitele jsou po stránce formální i obsahové perfektními jednostrannými právními úkony ve smyslu ust. § 476 obč. zákoníku“; že „obsahují všechny náležitosti, které toto zákonné ustanovení pro vlastnoruční závěť stanoví, tj. jsou pořízeny v písemné formě, sepsány vlastní rukou a je v nich uveden den, měsíc a rok, kdy byly podepsány“; že „v obou závětech zůstavitel pořídil veškerou pozůstalostí“; že „závěti vedle sebe nemohou obstát“; že proto „závěť ze dne 4.10.1994 bez dalšího zrušila závěť ze dne 13.8.1994“; že „zůstavitel nebyl zbaven či omezen ve způsobilosti k právním úkonům ve smyslu § 10 odst. 1 a 2 obč. zákoníku“; že „proto závěti nemohou být neplatné dle § 38 odst. 1 obč. zákoníku“; že „zůstavitel měl v době sepisu závětí zachovány obě schopnosti, tedy jak schopnost rozpoznávací, tak schopnost ovládací“; že proto „nemohl jednat v duševní poruše, která by činila závěti ve smyslu § 38 odst. 2 obč. zákoníku neplatnými“; že „neshledal existenci okolností ve smyslu § 469 obč. zákoníku“; že „tvrzení žalobců ohledně zavinění smrti zůstavitele žalovanými jsou pouhými tvrzeními“; že „za dobu trvání řízení, tj. od 24.2.1995, nebyli žalovaní obviněni, natož pak odsouzeni pro úmyslný trestný čin proti zůstaviteli, jeho manželu, dětem nebo rodičům“; že „nebylo prokázáno, ba dokonce ani tvrzeno, zavrženíhodné jednání žalovaných proti poslední vůli zůstavitele“; že „naléhavý právní zájem na určení neplatnosti předmětných závětí soud shledal v tom, že žalobci by v případě neplatnosti předmětných závětí nastoupili jako zákonní dědicové“.

K odvolání žalobců Krajský soud v Plzni rozsudkem ze dne 3.10.2005, č.j. 10 Co 82/2005-500, rozsudek Okresního soudu v Karlových Varech ze dne 28.4.2004, č.j. 14 C 41/95-386, potvrdil a rozhodl, že žádný z účastníků nemá právo na náhradu nákladů odvolacího řízení. Vycházel ze závěru, že „s účinností od ledna 1993 došlo ke změně v právní úpravě o dědictví“; že „v dané době nabyl účinnosti zákon č. 264/1992 Sb., kterým byl zrušen zákon č. 95/1963 Sb. a zároveň byl změněn občanský soudní řád“; že „nabyl účinnosti zákon č. 358/1992 Sb., o notářích a jejich činnosti“; že „řízení o dědictví se řídí ustanoveními § 175a až 175zd o.s.ř. a notář působí jako soudní komisař“; že „na rozdíl od dříve platné úpravy není umožněno, aby způsobilým předmětem sporného řízení bylo jen určení sporné otázky nebo sporné skutečnosti, byť byla pro posouzení dědického práva významná“; že „žalobní petit v dané věci nekoresponduje se zásadou vycházející z ust. § 175k o.s.ř.“; že „nelze připustit, že jsou splněny předpoklady pro závěr, že je v dané věci dán naléhavý právní zájem na určení podle § 80 písm. c) o.s.ř.“; že „požadované určení nemůže mít pro řízení o dědictví po zemřelém zůstaviteli žádný význam a představuje pouze hodnocení, posouzení předběžné otázky“; že

„existence naléhavého právního zájmu je u určovací žaloby nezbytnou podmínkou její přípustnosti“; že „v posuzované věci podmínky určovací žaloby z pohledu naléhavého právního zájmu na určení splněny nejsou“.

Proti tomuto rozsudku odvolacího soudu podal žalobce b) dovolání. Namítá, že „řízení je postiženo vadou, která mohla mít za následek nesprávné rozhodnutí ve věci“; že „rozhodnutí spočívá na nesprávném právním posouzení věci“; že „rozhodnutí vychází ze skutkového zjištění, které nemá podle obsahu spisu v podstatné části oporu v provedeném dokazování“; že „v případě, že je z podání žalobce nebo z jeho úkonů a slovních prohlášení zřejmé nade vší pochybnost, čeho se domáhá, není třeba, aby výslovně formuloval žalobní petit“; že „pokud zákonodárce zakotvil do § 118a o.s.ř. ustanovení, kterým soudu ukládá, aby účastníka poučil o následcích nečinnosti a vyzval k doplnění, měl na mysli, aby soud takové poučení podal účastníkovi vždy a tuto skutečnost uvedl do protokolu“; že „poučení musí být účastníkovi dáno srozumitelnou formou odpovídající jeho možnostem a schopnostem a pokud možno podrobně“; že „soud je také povinen osvědčit si, alespoň dotazem, zda účastník jeho poučení porozuměl“; že „v průběhu řízení nebyl ani jednou poučen o svých právech a povinnostech, zejména pak o povinnosti tvrzené dokazovat“; že „zejména v průběhu odvolacího jednání konaného ve věci samé u Krajského soudu v Plzni dne 3.10.2005 nebyl poučen ani vyzván k přesné formulaci svého nároku, když následně nebylo soudem právě kvůli petitu návrhu vyhověno“; že „nebyl také upozorněn na stanovisko soudu ohledně žalobního petitu a nebyl vyzván ani mu nebyla poskytnuta lhůta pro jeho změnu“; že „od počátku ve všech svých podáních soudu uvádí, že se domáhá dědictví po bratrovi, tedy určení, že je dědicem“; že „soud ho nepoučil, ač si byl vědom, že není zastoupen osobou práva znalou a ačkoliv ze všech podání zjevně vyplývá jeho omyl v tom, že má za to, že mu postačuje tvrdit a soud sám vyhledá důkazní prostředky“; že „nebyl poučen o možnosti žádat ustanovení právního zástupce, neboť se jedná skutečně o věc složitou“. Navrhl, aby Nejvyšší soud ČR rozsudky soudů obou stupňů zrušil a aby věc vrátil soudu prvního stupně k dalšímu řízení.

Nejvyšší soud České republiky jako soud dovolací (§ 10a o.s.ř.) po zjištění, že dovolání proti pravomocnému rozsudku odvolacího soudu bylo podáno oprávněnou osobou (účastníkem řízení) ve lhůtě uvedené v ustanovení § 240 odst. 1 o.s.ř., se nejprve zabýval otázkou přípustnosti dovolání.

Dovoláním lze napadnout pravomocná rozhodnutí odvolacího soudu, pokud to zákon připouští (§ 236 odst. 1 o.s.ř.).

Dovolání je přípustné proti rozsudku odvolacího soudu, jímž bylo změněno rozhodnutí soudu prvního stupně ve věci samé [§ 237 odst. 1 písm. a) o.s.ř.], jímž bylo potvrzeno rozhodnutí soudu prvního stupně, kterým soud prvního stupně rozhodl ve věci samé jinak než v dřívějším rozsudku proto, že byl vázán právním názorem odvolacího soudu, který dřívější rozhodnutí zrušil [§ 237 odst. 1 písm. b) o.s.ř.], a jímž bylo potvrzeno rozhodnutí soudu prvního stupně, jestliže dovolání není přípustné podle ustanovení § 237 odst. 1 písm. b) o.s.ř. a dovolací soud dospěje k závěru, že napadené rozhodnutí má ve věci samé po právní stránce zásadní význam [§ 237 odst. 1 písm. c) o.s.ř.]. Dovolání však přípustné není ve věcech, v nichž dovoláním dotčeným výrokem bylo rozhodnuto o peněžitém plnění nepřevyšujícím 20.000,- Kč a v obchodních věcech 50.000,- Kč; k příslušenství pohledávky se přitom nepřihlíží [§ 237 odst. 2 písm. a) o.s.ř.] a ve věcech upravených zákonem o rodině, ledaže jde o rozsudek o omezení nebo zbavení rodičovské zodpovědnosti nebo pozastavení jejího výkonu, o určení (popření) rodičovství nebo o nezrušitelné osvojení [§ 237 odst. 2 písm. b) o.s.ř.].

Přípustnost dovolání podle ustanovení § 237 odst. 1 písm. a) o.s.ř. je založena na rozdílnosti (nesouhlasnosti) rozhodnutí odvolacího soudu s rozhodnutím soudu prvního stupně. O nesouhlasná rozhodnutí jde tehdy, jestliže okolnosti významné pro rozhodnutí věci byly posouzeny oběma soudy rozdílně, takže práva a povinnosti stanovené účastníkům rozhodnutími jsou podle závěrů těchto rozhodnutí odlišná. Odlišností nelze ovšem rozumět rozdílné právní posouzení, pokud nemělo vliv na obsah práv a povinností účastníků, ale jen takový závěr, který rozdílně konstituuje nebo deklaruje práva a povinnosti v právních vztazích účastníků. Okolnost, zda odvolací soud rozhodl podle ustanovení § 219 o.s.ř. nebo zda postupoval podle ustanovení § 220 o.s.ř., popřípadě jak formuloval výrok svého rozhodnutí, není sama o sobě významná; pro posouzení přípustnosti dovolání z hlediska ustanovení § 237 odst. 1 písm. a) o.s.ř. je podstatné porovnání obsahu obou rozhodnutí (srov. usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 30. 4. 1998, 2 Cdon 931/97, uveřejněné ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek pod č. 52, ročník 1999).

V posuzovaném případě odvolací soud sice rozsudek soudu prvního stupně formálně potvrdil (dle § 219 o.s.ř.), po obsahové stránce však práva a povinnosti účastníků právního vztahu, jehož se určení týká, posoudil jinak. Oproti soudu prvního stupně se totiž žalobou nezabýval věcně a žalobu zamítl – jak výše uvedeno - pro nedostatek naléhavého právního zájmu žalobců na požadovaném určení (srov. rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 21.8.2003, č.j. 29 Odo 224/2001, uveřejněné v časopise Soudní judikatura pod č. 210, ročník 2003). Dovolání žalobce b) je tedy přípustné podle ustanovení § 237 odst. 1 písm. a) o.s.ř.

Po přezkoumání rozsudku odvolacího soudu ve smyslu ustanovení § 242 o.s.ř., které provedl bez jednání (§ 243a odst. 1 věta první o.s.ř.), Nejvyšší soud ČR dospěl k závěru, že dovolání žalobce b) je opodstatněné.

Z obsahu spisu vyplývá, že v řízení o dědictví po V. M., zemřelém dne (dále též jen „zůstavitel“), vedeném Okresním soudem v Karlových Varech pod sp. zn. 4 D 1207/94, bylo žalobcům usnesením ze dne 24.7.2006, č.j. 4 D 1207/94-250, uloženo, aby ve lhůtě jednoho měsíce od právní moci tohoto usnesení podali žalobu na určení, že „jsou dědici zůstavitele“. Při vydání tohoto usnesení soud vycházel – jak je zřejmé z odůvodnění usnesení – ze závěrů rozsudku Krajského soudu v Plzni ze dne 3.10.2005, č.j. 10 Co 82/2005-500, o nedostatku naléhavého právního zájmu žalobců na požadovaném určení.

Podle ustanovení § 175k odst. 1 o.s.ř., jestliže někdo před potvrzením nabytí dědictví tvrdí, že je dědicem a popírá právo jiného dědice, který dědictví neodmítl, vyšetří soud podmínky dědického práva obou a jedná dále s tím, u koho má za to, že je dědicem.

Podle ustanovení § 175k odst. 2 o.s.ř., závisí-li však rozhodnutí o dědickém právu na zjištění sporných skutečností, odkáže soud usnesením po marném pokusu o smír toho z dědiců, jehož dědické právo se jeví jako méně pravděpodobné, aby své právo uplatnil žalobou. K podání žaloby určí lhůtu. Nebude-li žaloba ve lhůtě podána, pokračuje soud v řízení bez zřetele na tohoto dědice.

Z ustanovení § 175k odst. 1 o.s.ř. vyplývá, že soud po vyšetření podmínek dědického práva jedná dále s tím, u koho má za to, že je dědicem. Usnesením vydaným podle tohoto ustanovení může být rozhodnuto - jak vyplývá z jeho znění - pouze o tom, s kým (tj. s kterým z dosavadních účastníků řízení, mezi nimiž je spor o dědické právo) bude nadále jednáno jako s osobou, o níž lze mít důvodně za to, že je dědicem, a, je-li to potřebné, jaký je dědický titul této osoby (při pozitivním vymezení), popřípadě s kým (tj. s kterým z dosavadních účastníků řízení, mezi nimiž je spor o dědické právo) nadále nebude jednáno, neboť lze mít důvodně za to, že není dědicem (při negativním vymezení). Tímto usnesením se totiž řeší (vyšetřují) podmínky dědického práva pro účely průběhu řízení a má význam jen pro vymezení účastníků řízení o dědictví; na jeho základě soud v dědickém řízení považuje za účastníka řízení ve smyslu ustanovení § 175b, věty první o.s.ř. tu osobu, o níž bylo pravomocně rozhodnuto, že s ní bude dále jednáno, popřípadě přestane považovat za účastníka řízení toho, o němž bylo pravomocně rozhodnuto, že s ním nadále nebude jednáno.

Vydání usnesení podle ustanovení § 175k odst. 1 o.s.ř. je na místě tehdy, jsou-li skutková tvrzení účastníků o rozhodných okolnostech shodná a závisí-li rozhodnutí o dědickém právu pouze na právním posouzení věci. Není-li tomu tak, má soud (soudní komisař) vzhledem k tomu, že v „nesporném“ dědickém řízení nemá z procesního hlediska možnost objasňovat sporné skutečnosti, postupovat způsobem stanoveným v ustanovení § 175k odst. 2 o.s.ř. Toto ustanovení soudu (soudnímu komisaři) ukládá, aby se pokusil uvedený spor o dědické právo vyřešit dohodou, tj. aby vyvinul úsilí směřující k tomu, že se rozhodné skutečnosti mezi účastníky uplatňujícími rozporná dědická práva „stanou nespornými“. Nepodaří-li se soudu (soudnímu komisaři) uvedený spor vyřešit dohodou a skutečnosti rozhodné pro posouzení dědického práva zůstanou i po pokusu o odstranění sporu mezi účastníky sporné, vydá soud usnesení, kterým odkáže toho z účastníků, jehož dědické právo se jeví jako méně pravděpodobné, aby své právo uplatnil žalobou.

Výrok usnesení vydaného soudem v řízení o dědictví podle ustanovení § 175k odst. 2 o.s.ř. musí obsahovat údaj o tom, jakou žalobu má odkázaný účastník podat. Vzhledem k tomu, že § 175k odst. 2 o.s.ř. umožňuje odkázat dědice, aby žalobou uplatnil své dědické právo, odpovídá tomuto ustanovení – v závislosti na konkrétní procesní situaci – žalobní petit buď na určení, že žalobce je dědicem po zůstaviteli, nebo že žalovaný (některý ze žalovaných) není dědicem po zůstaviteli. Sporné skutečnosti nebo právní otázky, které jsou pro takovéto určení významné (např. že důvody vydědění nejsou dány), představují jen posouzení předběžné otázky, které se neuvádí ve výroku, ale jen v důvodech rozhodnutí. Na rozdíl od právní úpravy dříve obsažené v § 18 zákona č. 95/1963 Sb., ve znění pozdějších předpisů, nyní platný § 175k odst. 2 o.s.ř. neumožňuje, aby způsobilým předmětem sporného řízení, zahájeného na základě odkazu dědického soudu, bylo jen určení sporné skutečnosti nebo sporné právní otázky, byť by byla významná pro posouzení dědického práva.

Ve výroku usnesení podle § 175k odst. 2 o.s.ř. musí soud také určit k podání žaloby lhůtu. Tato lhůta je procesní lhůtou soudcovskou, kterou soud může prodloužit (§ 55 o.s.ř.), nemůže jí však prominout (§ 58 o.s.ř. a contr.). Vzhledem k tomu, že s marným uplynutím lhůty, stanovené k podání žaloby, je spojen následek, že soud (soudní komisař) pokračuje v řízení „bez zřetele na tohoto dědice“ (§ 175k odst. 2 věta třetí o.s.ř.), musí být o prodloužení lhůty nejen požádáno, ale i rozhodnuto ještě před uplynutím původně stanovené lhůty.

Jestliže odkázaný účastník (dědic) nebude ve věci úspěšný nebo jestliže vůbec žalobu ve stanovené lhůtě nepodá, má

to za následek, že soud (soudní komisař) – jak uvádí § 175k odst. 2 věta třetí o.s.ř. – „pokračuje v řízení bez zřetele na tohoto dědice“. Uvedené v konkrétní situaci znamená, že dědic, který byl odkázán na žalobu na určení, že je dědicem po zůstaviteli, přestává být účastníkem dědického řízení a soud (soudní komisař) pokračuje v dědickém řízení bez zřetele na tuto osobu. Byl-li dědic odkázán na žalobu na určení, že jiný účastník není dědicem po zůstaviteli, znamená to, že v dědickém řízení bude pokračováno i s osobou, jejíž dědické právo odkázaný účastník popíral.

Stejné právní následky, které jsou spojeny s tím, že odkázaný účastník nepodal žalobu, nastávají tehdy, jestliže žalobu sice podal, ale byla odmítnuta (§ 43 odst. 2) nebo o ní bylo řízení zastaveno (např. podle § 104 pro nedostatek podmínek řízení).

Žalobu, která je podána po uplynutí stanovené lhůty, musí soud zamítnout, neboť – jak výše uvedeno – po marném uplynutí lhůty, stanovené k podání žaloby soud (soudní komisař) pokračuje v řízení o dědictví „bez zřetele na tohoto dědice“ (§ 175k odst. 2 věta třetí o.s.ř.).

Výše popsané důsledky toho, že odkázaný účastník (dědic) nebude ve věci úspěšný nebo jestliže vůbec žalobu ve stanovené lhůtě nepodá (soud „pokračuje v řízení bez zřetele na tohoto dědice“) nastanou ovšem pouze v případě, že usnesení, kterým byl účastník (dědic) odkázán k podání žaloby, splňuje požadavky vymezené ustanovením § 175k odst. 2 o.s.ř.

Žaloba podaná ve smyslu ustanovení § 175k odst. 2 o.s.ř. není určovací žalobou ve smyslu § 80 písm. c) o.s.ř., ale je žalobou na určení právní skutečnosti, u níž naléhavý právní zájem vyplývá z právního předpisu. Taková žaloba proto nemůže být zamítnuta pro nedostatek naléhavého právního zájmu na požadovaném určení a žalobce není povinen tvrdit a prokazovat skutečnosti o takovém právním zájmu. Tyto závěry ovšem platí opět pouze v případě, že žaloba splňuje požadavky vymezené ustanovením § 175k odst. 2 o.s.ř.; v opačném případě je na místě na žalobu klást požadavky vymezené ustanovením § 80 písm. c) o.s.ř., včetně povinnosti žalobce tvrdit a prokazovat skutečnosti svědčící o naléhavém právním zájmu na požadovaném určení (srov. Zprávu projednanou a schválenou občanskoprávním kolegiem Nejvyššího soudu ČSR ze dne 18. 6. 1982, sp.zn. Cpj 165/81, uveřejněnou ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek pod č. 49, ročník 1982).

Podle ustanovení § 80 písm. c) o.s.ř. žalobou (návrhem na zahájení řízení) lze uplatnit, aby bylo rozhodnuto o určení, zda tu právní vztah nebo právo je či není, je-li na tom naléhavý právní zájem.

Podle ustálené judikatury soudů naléhavý právní zájem o určení, zda tu právní vztah nebo právo je či není, je dán zejména tam, kde by bez tohoto určení bylo ohroženo právo žalobce nebo kde by se bez tohoto určení jeho právní postavení stalo nejistým. Žaloba domáhající se určení podle ustanovení § 80 písm. c) o.s.ř. nemůže být zpravidla opodstatněna tam, kde lze žalovat na splnění povinnosti podle ustanovení § 80 písm. b) o.s.ř. (srov. například rozsudek býv. Nejvyššího soudu ČSR ze dne 24.2.1971 sp. zn. 2 Cz 8/71, uveřejněný pod č. 17 ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek, roč. 1972). Vyslovený předpoklad však nelze chápat všeobecně. Prokáže-li žalobce, že má právní zájem na tom, aby bylo určeno určité právo nebo právní poměr, přestože by mohl žalovat přímo na splnění povinnosti, nelze mu určovací žalobu odepřít. Za nedovolenou - při možnosti žaloby na plnění - lze považovat určovací žalobu jen tam, kde by nesloužila potřebám praktického života, nýbrž jen ke zbytečnému rozmnožování sporů. Jestliže se určením, že tu právní vztah nebo práce je či není, vytvoří pevný právní základ pro právní vztahy účastníků sporu (a předejde se tak žalobě o plnění), je určovací žaloba přípustná i přesto, že je možná také žaloba na splnění povinnosti podle ustanovení § 80 písm.b) o.s.ř. (srov. například rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 27.3.1997 sp. zn. 3 Cdon 1338/96, uveřejněný pod č. 21 v časopise Soudní judikatura, roč. 1997).

V žalobě o určení, zda tu právní vztah nebo právo je či není, musí žalobce vždy tvrdit a prokazovat skutečnosti, z nichž vyplývá, že má na požadovaném určení naléhavý právní zájem. Protože jde o procesní povinnost, je soud povinen žalobce o tom poučit (srov. § 118a odst. 1, 3 o.s.ř.). Zamítne-li soud určovací žalobu pro nedostatek naléhavého právního zájmu, aniž žalobce o uvedené procesní povinnosti, poučí, zatíží tím řízení vadou, která mohla mít za následek nesprávné rozhodnutí ve věci (srov. rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 28.11.2001, sp. zn. 20 Cdo 450/2000, uveřejněný v časopise Soudní judikatura č. 51, ročník 2002).

V případě, kdy usnesení, kterým byl účastník (dědic) v řízení o dědictví odkázán k podání žaloby, nesplňuje požadavky vymezené ustanovením § 175k odst. 2 o.s.ř., a žalobce podá žalobu v souladu s takovým usnesením, je na soudu, který o žalobě rozhoduje, aby žalobce poučil rovněž o náležitostech řádné žaloby ve smyslu ustanovení § 175k odst. 2 o.s.ř. Toto poučení bude zpravidla tvořit logický celek s poučením již výše popsaným (srov. rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 28.4.2005, sp. zn. 30 Cdo 940/2004, uveřejněný ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek pod č. 12, ročník 2006).

Podá-li účastník (dědic), v průběhu řízení o dědictví, žalobu, kterou se domáhá určení dědického práva, případně sporné skutečnosti nebo sporné právní otázky významné pro určení jeho dědického práva, aniž by k podání takové žaloby byl soudem v dědickém řízení vyzván, musí vždy tvrdit a prokazovat skutečnosti, z nichž vyplývá, že má na požadovaném určení naléhavý právní zájem; tedy i v případě žaloby, jež by jinak splňovala náležitosti žaloby ve smyslu ustanovení § 175k odst. 2 o.s.ř. I za těchto okolností je na soudu, aby poskytl žalobci poučení shora popsaná.

Vydá-li soud v řízení o dědictví, v průběhu takového sporného řízení, usnesení ve smyslu ustanovení § 175k odst. 2 o.s.ř. (splňující požadavky vymezené tímto ustanovením a ukládající povinnost domáhat se určení dědického práva žalobci), dostojí žalobce usnesením uložené povinnosti i tak, že již dříve podanou žalobu uvede do souladu s tímto usnesením.

Pokud však soud v řízení o dědictví vydá usnesení ve smyslu ustanovení § 175k odst. 2 o.s.ř. (splňující požadavky vymezené tímto ustanovením a ukládající povinnost domáhat se určení dědického práva žalobci) až poté, co popsané sporné řízení skončilo pravomocným rozsudkem odvolacího soudu, splní žalobce povinnost uloženou tímto usnesením, aniž by podal novou žalobu, jen bude-li rozhodnutí odvolacího soudu (případně i soudu prvního stupně) zrušeno dovolacím soudem a on v dalším řízení uvede svou dřívější žalobu do souladu s usnesením vydaným v dědickém řízení.

V posuzovaném případě odvolací soud sice správně hodnotil význam ustanovení § 175k odst. 2 o.s.ř. pro posouzení naléhavého právního zájmu žalobce na požadovaném určení a vycházel i ze správné interpretace tohoto zákonného ustanovení, nesprávně však nepřihlédl k tomu, že se žalobcům dosud v řízení nedostalo poučení o povinnosti tvrdit a prokazovat skutečnosti, z nichž vyplývá, že mají naléhavý právní zájem na požadovaném určení a o náležitostech řádné žaloby o určení dědického práva, a potvrdil zamítnutí žaloby vycházeje (na rozdíl od soudu prvního stupně) výhradně ze závěru o nedostatku naléhavého právního zájmu žalobců na požadovaném určení. Tím – jak z výše uvedeného vyplývá - zatížil řízení vadou, která mohla mít za následek nesprávné rozhodnutí ve věci.

Nejvyšší soud České republiky proto rozsudek odvolacího soudu zrušil (§ 243b odst. 2 část věty za středníkem o.s.ř.) a věc vrátil odvolacímu soudu k dalšímu řízení (§ 243b odst. 3, věta první o.s.ř.).

© EPRAVO.CZ – Sbírka zákonů, judikatura, právo | www.epravo.cz

Další články:

- Obydlí
- Územní plán
- Základní vzdělávání (exkluzivně pro předplatitele)
- Žalobní argumentace (exkluzivně pro předplatitele)
- Zastavení exekuce
- Majetková podstata (exkluzivně pro předplatitele)
- Náhrada škody (exkluzivně pro předplatitele)
- Náhrada škody zaměstnancem
- Náklady řízení (exkluzivně pro předplatitele)
- Zajištění dluhu (exkluzivně pro předplatitele)
- Způsobilost být účastníkem řízení (exkluzivně pro předplatitele)